

Európske centrum vo svetovej ekonomike

Európske centrum SE predstavuje heterogénny región pozostávajúci z rôzne ekonomicky vyspelých krajín. Hoci všetky tieto krajiny uplatňujú vo svojich ekonomikách trhové princípy, pre európske centrum je charakteristická politická, ekonomická a sociálna rôznorodosť. V súčasnosti ide predovšetkým o členské krajiny EÚ, tvoriace podstatnú časť Európskeho hospodárskeho priestoru (EEA – European Economic Area).

Ide o najmenej výkonné spomedzi triády svetových ekonomických centier - Japonská ekonomika z hľadiska výkonnosti meranej pomocou ukazovateľa HDP per capita predbehla Európu v prvej polovici 80. rokov a odvtedy sa napriek snahe európskych krajín nepodarilo ostatné centrá SE v tomto ohľade dobehnúť. Európske centrum však má i niekoľko prvenstiev: je najpokročilejším integračným zoskupením na svete; je najväčším ekonomickým subjektom vo svetovej ekonomike; ekonomika EÚ je oveľa viac otvorená ako ekonomiky ostatných centier, jej podiel na celosvetovom obchode predstavuje takmer 40%.

Vývoj Európskeho centra vo SE je potrebné chápať v kontexte ekonomickej integrácie, ktorá v Európe prebiehala od 50. rokov 20. storočia. Jej začiatky súvisia s implementáciou Plánu európskej obnovy (ktorý je známy pod názvom Marshallov plán) v rokoch 1948 – 1952, kedy USA poskytli západnej Európe pomoc v hodnote cca 13 miliárd dolárov. Za účelom inštitucionálneho zastrešenia programu povojnovej obnovy európskych krajín v rámci Marshallovho plánu vznikla v roku 1948 ako kolektívny orgán 16 západoeurópskych krajín **Organizácia pre európsku hospodársku spoluprácu** (Organisation for European Economic Cooperation, **OEEC**). Jej úlohou bolo: distribuovať prostriedky z americkej pomoci, napomáhať zvyšovaniu obratu zahraničného obchodu členských krajín a podporovať mobilitu pracovných síl, šírenie technológií a vzdelania v rámci členských krajín. Koncom 50. rokov došlo ku kríze OEEC v dôsledku vytvorenia dvoch integračných zoskupení: **Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS)** a **Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO)**. Spomínané dve integračné zoskupenia sú produktmi dvoch odlišných prístupov k integrácii, ktoré sa v tom čase v Európe snažili presadiť. *Prvý prístup k integrácii* charakterizuje snaha o hlbšiu integráciu vedúcu k vytvoreniu nadnárodných inštitucionálnych štruktúr, vytvorenie hospodárskej a menovej únie s ambíciou vytvoriť politickú úniu. Tento prístup presadzovali krajiny Beneluxu, Nemecko, Francúzsko a Taliansko. *Druhý prístup k integrácii* kládol dôraz na vytvorenie zóny voľného obchodu a medzivládnu spoluprácu členských krajín bez tendencie k hlbšej integrácii. Tento prístup presadzovala Veľká Británia a severské krajiny.

Keďže založením EHS a EZVO došlo k rozdeleniu západnej Európy na dva hospodárske bloky, na základe novej dohody vznikla v roku 1961 **Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj** (Organisation for Economic Co-operation and Development, **OECD**) ako nástupnícka organizácia OEEC. Ciele OECD nie sú orientované na európsku ekonomickú integráciu, ale zahŕňajú podporu politik zlepšujúcich ekonomický a sociálny blahobyt v celosvetovom meradle. OECD združuje

krajiny, ktoré zdieľajú princípy trhovej ekonomiky a parlamentnej demokracie (aktuálne je to 34 krajín). OECD koordinuje ekonomickú a sociálno-politickú spoluprácu členských krajín, sprostredkováva nové investície a presadzuje liberalizáciu medzinárodného obchodu. SR je členskou krajinou OECD od 14. decembra 2000.

Postupne v západnej Európe prevládol koncept tesnejšej a hlbšej integrácie presadzovaný v rámci EHS (neskôr Európske spoločenstvo, ES). Európske centrum vo SE tak postupne prechádzalo jednotlivými **stupňami ekonomickej integrácie**:

Obdobie	Stupeň ekonomickej integrácie	Charakteristické znaky
1964 (EHS)	<i>Zóna voľného obchodu</i>	Odstránenie bariér vzájomného obchodu medzi členskými krajinami (rušia sa clá a kvantitatívne obmedzenia, zavádza sa voľný pohyb tovarov a služieb).
1968 (EHS)	<i>Colná únia</i>	Okrem voľného pohybu tovarov a služieb sa zavádza jednotná colná tarifa voči nečlenským krajinám (spoločná zahranično-obchodná politika voči nečlenským krajinám).
Najprv koncom 70. rokov (ES); v plnom rozsahu 1993 (EÚ)	<i>Spoločný trh</i>	Rušia sa obmedzenia pohybu výrobných faktorov medzi členskými krajinami (okrem voľného pohybu tovarov a služieb sa zavádza i voľný pohyb kapitálu a pracovných síl).
1993 (EÚ)	<i>Hospodárska únia</i>	Harmonizácia hospodárskych politik členských krajín.
1999 (EMÚ)*	<i>Menová únia</i>	Zavedenie jednotných pravidiel peňažného obehu, jednotnej meny a jednotnej monetárnej politiky, zriadenie spoločnej centrálnej banky.
**	<i>Politická únia</i>	Okrem hospodárskej politiky sa centralizuje i spoločná zahraničná, bezpečnostná, obranná a vnútorná politika, ktorú realizujú nadnárodne riadiace orgány (môže fungovať vo forme federácie alebo konfederácie).

* Európska menová únia (EMÚ, resp. Eurozóna) vznikala postupne vo viacerých etapách. 1. januára 1994 bol zriadený Európsky menový inštitút (EMI) ako predchodca budúcej Európskej centrálnej banky (ECB). Jeho úlohou bolo koordinovať monetárnu politiku členských krajín z hľadiska konvergenzie monetárnych a fiškálnych ukazovateľov (pozri Maastrichtské kritériá nižšie) v záujme zabezpečenia menovej stability. Po desaťročí príprav sa 1. januára 1999 vytvoril Európsky systém centrálnych bánk (ESCB), vznikla ECB a zaviedla sa spoločná mena euro. Počas prvých troch rokov bolo euro „neviditeľnou“ menou, ktorá sa používala len na účtovné účely a elektronické platby. Mince a bankovky boli zavedené do obehu až 1. januára 2002 v 12 krajinách EÚ. SR, ktorá vstúpila do EÚ v máji 2004, prijala euro 1. januára 2009.

** V plnej miere zatiaľ tento stupeň integrácie nie je realizovaný, avšak prvé kroky politickej integrácie vo forme konfederácie sú zakotvené už v Bielej knihe ES (1985).

Zmluva o Európskej únii bola podpísaná v roku 1992 v holandskom Maastrichte. Najviac priestoru sa v nej venuje ekonomickej oblasti. Zmluva definuje päť konvergenčných kritérií (tzv. Maastrichtské kritériá), ktoré musia zúčastnené krajiny

splniť, aby sa kvalifikovali pre prechod k menovej únii. Hlavným zmyslom fiškálnych kritérií je udržať v zdravom stave verejné financie, kým úlohou monetárnych kritérií je zabezpečiť cenovú stabilitu.

a) *Fiškálne kritériá*

1. Deficit štátneho rozpočtu smie dosahovať najviac 3 percentá HDP.
2. Veľkosť verejného dlhu smie dosiahnuť najviac 60 % HDP. Ak je dlh vyšší, musí sa postupne tomuto limitu približovať.

b) *Monetárne kritériá*

3. Miera inflácie môže prevyšovať priemernú úroveň inflácie troch krajín EÚ s najnižšou infláciou najviac o 1,5 percentuálneho bodu.
4. Dlhodobá úroková miera môže byť maximálne o 2 percentuálne body vyššia než je táto miera v troch štátoch EÚ s najlepšimi výsledkami v oblasti cenovej stability.
5. Menový kurz lokálnej meny musí byť posledné dva roky pred prijatím eura súčasťou menového mechanizmu ERM II a nesmie sa nadmerne vychýľovať zo stanoveného fluktuačného pásma.

Napriek veľkým rozdielom v HDP per capita medzi členskými štátmi (cca od 17.000,- do 87.000,- € na obyvateľa ročne) a rozdielom v postojoch jednotlivých štátov k hospodársko-politickým otázkam, ako sú inflácia, verejný dlh a zahraničný obchod, EÚ dosiahla vysoký stupeň koordinácie monetárnej a fiškálnej politiky. Spoločná mena euro aktuálne obieha v 19 členských štátoch, ktoré tvoria Európsku menovú úniu (EMÚ). Jedenásť členských štátov zaviedlo euro ako svoju spoločnú menu 1. januára 1999 (Grécko o dva roky neskôr). V roku 2004 pristúpilo k EÚ 13 nových členských štátov. Z týchto 13 krajín Slovinsko (2007), Cyprus a Malta (2008), Slovensko (2009), Estónsko (2011), Lotyšsko (2014) a Litva (2015) prijali euro. Sedem ďalších členských štátov (s výnimkou Dánska, ktoré má formálny „opt-out“) je podľa Maastrichtskej zmluvy povinných prijať spoločnú menu po splnení konvergenčných kritérií.

Spomínané veľké výkonnostné rozdiely medzi ekonomikami členských krajín (merané v HDP per capita) sa premietajú i do kvantitatívnej charakteristiky vnútornej diferenciácie EÚ:

Veľké ekonomiky EÚ: Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko, Poľsko, Rumunsko (donedávna i Spojené kráľovstvo) vykazujú veľké rozdiely vo výkonnosti. Výrazne najvýkonnejšou je v rámci skupiny nemecká ekonomika, kým najmenej výkonnými sú poľská a rumunská ekonomika (HDP per capita v Rumunsku pritom dosahuje cca polovičnú hodnotu v porovnaní s Nemeckom).

Stredne veľké ekonomiky EÚ (krajiny s populáciou od 7-17 mil. obyvateľov): Belgicko, Holandsko, Rakúsko, Švédsko, Česká republika, Portugalsko, Grécko, Maďarsko a Bulharsko. Najvýkonnejšie ekonomiky spomedzi tejto skupiny (Belgicko, Holandsko, Rakúsko, Švédsko) predstihujú svojim výkonom a podielom na HDP Európskej únie aj niektoré veľké ekonomiky. Najmenej výkonné ekonomiky v rámci skupiny (Grécko, Maďarsko a Bulharsko) naopak podávajú nižší výkon ako niektoré malé ekonomiky EÚ.

Malé ekonomiky EÚ (krajiny s populáciou od 3-6 mil. obyvateľov): Írsko, Dánsko a Fínsko predstavujú výrazne výkonnejšiu podskupinu, kým menej výkonnou podskupinou sú Slovensko, Litva a Chorvátsko (HDP per capita v Chorvátsku pritom dosahuje menej ako tretinovú hodnotu v porovnaní s najvýkonnejším Írskom, HDP per capita v SR dosahuje v porovnaní s Írskom menej ako polovičnú hodnotu).

Veľmi malé ekonomiky EÚ: výrazne ekonomicky vyspelejšiu krajinou v rámci skupiny je Luxembursko, kým Malta, Cyprus, Slovinsko a Estónsko dosahujú výkon na úrovni cca $\frac{1}{3}$ hodnoty HDP per capita v porovnaní s Luxemburskom. Najmenej výkonná ekonomika v rámci skupiny – Lotyšsko dosahuje len niečo vyššie $\frac{1}{4}$ hodnoty HDP per capita v porovnaní s Luxemburskom.

Prvá dekáda od vzniku EÚ priniesla Európskemu centru vo SE len malý pokrok v dynamike ekonomického rastu. Príčinou zaostávania boli najmä odsúvané ekonomické reformy, pokračujúci a dlhodobý neudržateľný rast sociálnych výdavkov a nedostatočné investície do výskumu a vývoja. Ekonomická dynamika nakrátko stúpila po veľkom rozšírení EÚ v roku 2004, tento vývoj však narušila hospodárska kríza v rokoch 2008-2009 a následne dlhová kríza v roku 2011. Od roku 2014 EÚ zaznamenala mierny rast, toto oživenie však nebolo rovnomerné. Niektoré členské štáty EÚ (Česká republika, Írsko, Malta, Rumunsko, Švédsko a Španielsko) zaznamenali silný rast, iné (napr. Taliansko) zaznamenali len mierny rast a v prípade Grécka sa ukončil záchranný program EÚ až v auguste 2018. Celkovo bolo oživenie EÚ podporené nižšími cenami komodít a akomodatívnou monetárnou politikou, ktorá znížila úrokové sadzby a stimulovala dopyt. Eurozóne, ktorá tvorí asi 70% celkového hospodárstva EÚ, sa darilo dobre a dosiahla vyššiu mieru rastu než za celú predošlú dekádu.

Napriek relatívne vysokej výkonnosti väčšiny ekonomík členských krajín zostávajú zdrojom potenciálnych bariér budúceho rastu EÚ vysoká nezamestnanosť v niektorých členských štátoch, vysoká úroveň verejného a súkromného dlhu, utlmená produktivita, neúplný jednotný trh služieb a starnúca populácia. Okrem toho je hospodárstvo EÚ naďalej veľmi citlivé na spomaľovanie svetového obchodu, politické a finančné otrasy. Politické nezhody medzi členskými štátmi EÚ týkajúce sa reforiem a hospodárskej politiky môžu tiež zhoršiť schopnosť EÚ posilniť svoje mechanizmy predchádzania krízam a riešenia krízových situácií. V júni 2016 Spojené kráľovstvo hlasovalo za vystúpenie z EÚ, čo vyústilo do historicky prvého vystúpenia členskej krajiny z EÚ 31. januára 2020.

Z hľadiska vonkajších ekonomických vzťahov EÚ uzatvára komplexné dohody o voľnom obchode s cieľom rozšíriť podiel na vonkajšom trhu EÚ, najmä s krajinami Východného partnerstva, ázijskými krajinami a krajinami Latinskej Ameriky. Obchodná časť Asociačnej dohody medzi EÚ a krajinami Východného partnerstva zahŕňa podmienky vytvorenia zóny voľného obchodu (Deep and Comprehensive Free Trade Area, DCFTA). K implementácii takéhoto modelu ekonomickej integrácie doposiaľ pristúpili Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajina, ktorej integrácia je z pohľadu SR najzaujímavejšia.